

تحلیل و بررسی نقوش تزئینی در معماری مساجد تاریخی

(نمونه موردی مسجد تاریخی کبود شهر تبریز)

ساره خرمی^{۱*}

۱- دانشجوی کارشناسی هنر، صنایع دستی دانشگاه پیام نور مشهد، Www.sareh5472@gmail.com

چکیده

میل به نمایش زیبایی و شکوه در انسان سبب شده، که از همان ابتدا هر مصنوع دست خود را مزین و زیبا بسازد. تزئین در معماری اسلامی ساختمان را همچون پوششی در برمی گیرد. تزئینات معماری به عنوان عنصر مکمل و وابسته به معماری، جایگاه مهم و برجسته ای را در معماری اسلامی ایفا می کند. یکی از این تزئینات معماری شاخص، هنر تزئینی در معماری مساجد می باشد. مسجد کبود از آثار ارزشمند تبریز است که از دیرباز جایگاه والایی در میان مردم شهر و رهگذران داشته است. در این نوشتار، از منظر ریخت شناسی معماری، یکی از آثار فاخر میراث معماری ایرانی، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. لذا در این مقاله ضمن بررسی و کنکاش اصول معماری، به سنجش و بررسی نقوش مساجد به عنوان اولین و مهمترین بنا در شهر اسلامی پرداخته شده و از شهر تبریز با پشتوانه قوی فرهنگی و مذهبی این شهر در طور تاریخ مسجد تاریخی کبود انتخاب و مورد پژوهش قرار گرفته است. روش عمده بکار گرفته در این مقاله از نوع توصیفی - تحلیلی است که در یک کلیت منطقی و علت و معلولی در قالب فرایند علمی، با استفاده از منابع اسنادی و کتابخانه ای به بحث و نتیجه گیری پرداخته و به معرفی نقوش معماری این مسجد پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: نقوش، معماری اسلامی، هنر تزئینی، مسجد کبود، شهر تبریز

۱- مقدمه

تزئین یکی از عوامل مهم در معماری ایران است، که نمای ساختمان را از حالت خشک و بی روح خارج می کند و به آن هویت و ویژگی خاصی می دهد. تزئین در هنر اسلامی برای بیان فضای قدسی است. زینت که به عنوان یکی از پایه های تصویری هنر اسلامی ارزیابی شده، وسیله یا بیانی تصویری است برای شرافت بخشیدن به ماده: سطح، رنگ، خط، حجم، آجر، گل، گچ، کاشی و ... تا به افق های برتر اعتلا یابند و رنگ و هویت معنایی و نهایتاً شخصیت فوق طبیعی بیابند و معنوی و الهی شوند [۱]

پیشینه غنی فرهنگی و هنری ایران، گنجینه ای عظیم در جای جای اعصار به میراث گذاشته که هر جزء آن در حکم مرجعی از بیان سنتی ایران زمین است. حضور بارز آرایه ها و عناصر تزئینی چون خط نگاره ها و نقوش اسلیمی ماهیت فرعی هنر اسلامی را تشکیل می دهند. این هنر پیام نهفته در وحی اسلامی را به اشکال صوری عرضه میکند که منعکس کننده اصل و منشأ معنوی و آسمانی اسلام است [۲]. گونه های مختلف هنری، از اعتبار ویژه ای برخوردار بوده است. تزئیناتی چون گچ بری، آجرکاری، کاشی کاری و ... ؛ که هر یک علاوه بر تزئین در استحکام بخشی بنا نقش مهمی ایفا نموده و همگی با اصول فنی و علمی توأم بوده اند.

انبیه مذهبی در ادوار مختلف اسلامی، همواره بستری مناسب برای ظهور استعداد و خلاقیت هنرمندان مسلمان بوده است. در این میان معماری و تزئینات وابسته به آن، به یکی از عمده ترین جلوه گاه های هنر اسلامی تبدیل شد و نقوش